

Hariri'nin Makamat'ında Vatan Hasreti

Homesickness in al-Ḥarīrī's Maḳāmāt

Yazar Bilgisi Author Information

Uğur KESKİN

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi, Eskişehir, Türkiye
Prof., Anadolu University Faculty of Business Administration, Eskişehir, Turkey
ugurkeskin@anadolu.edu.tr , www.orcid.org/0000-0003-2740-4120

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Yayın Etiği Publishing Ethics	Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. Makale, çift taraflı kör hakemlik yöntemiyle en az iki hakem tarafından incelenmiştir. This article has been scanned with iThenticate software and no plagiarism detected. It has been examined by at least two referees using double sided blind refereeing method.
Finansman Funding	Yazar, bu çalışma için herhangi bir dış fon almadığını beyan eder. Author declares that he get no any external funding for this study.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazar bu çalışmayla ilintili herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder. Author declares that there is no any conflict of interest related to this study.
DOI	https://doi.org/10.30623/hij.954972
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted
20 Haziran/June 2021	12 Aralık/December 2021

Öz

Birey, hayatı süresince çok farklı olaylarla karşılaşabilmekte ve duygu deneyimlerinde bulunabilmektedir. Deneyimlediği yaşantılar karşısındaki tutum ve davranışları ise, içinde bulunduğu dış şartların gerçeklikleri bağlamında biçimlenmektedir. İnsana özgü her türlü tutum ve davranış, yüzyıllardır sözlü ve yazılı gelenek unsurlarına konu olmuş, olmaya da devam etmektedir. İşte bu sayede, dünya çapında oluşmuş bulunan kapsamlı literatür, insana dair birey ve toplum gerçekliklerini kavrayıcı ve kuşatıcı bir biçimde ortaya koyabilmektedir. Geçmiş yüzyıllarda yazılmış eserlerdeki anlatımlar ile günümüz literatürünün bağdaştırılabilmesi ise söz konusu kapsayıcı ve kuşatıcı niteliğe bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu makalede, on ikinci yüzyılın seçkin edebiyatçılarından olan Hariri'nin *Makamat* adlı kitabındaki anlatı unsurları, vatan hasreti kapsamında ele alınmaktadır. Hariri'nin anlatımları, insan yaşamının çeşitli kesitlerinde karşılaşılabilen durumları anlaşılır kılacak veriler sunmaktadır. Dolayısıyla Hariri'nin anlatımlarının, vatan hasreti konusunu anlaşılır kılacak anlamlı bir işlev gerçekleştirebileceği kanaati edinilmiştir. Makalede, edebi bir eser olan *Makamat*'ın incelenmesinden edinilen bulgular, güncel literatürdeki teorik çerçevede değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak ise edebi anlatılar ile insan yaşamında deneyimlenebilecek süreçlerin etkileşimlerine bağlı olarak birbirlerine ne şekilde ayna tutabildikleri belirlenmeye gayret edilmiştir. Hariri'nin, edebi amaçlarla ortaya koyduğu yaşama ilişkin bazı gerçekliklerin, çeşitli yansımalarla belirebildiği, söz konusu yansımaların ise göç ve gurbet gibi kavramların teorisi ile belirgin ölçülerde örtüşmekte olduğu yargısına ulaşılmıştır.

Bu makalede, Hariri'nin *Makamat* adlı eserindeki anlatı unsurları üzerinde durulmaktadır. Arap edebiyatının tanınmış kişiliklerinden olan Hariri'nin bu eseri, 50 adet "makame" olarak ifade edilen görece kısa hikâyelerden oluşmaktadır. Eserdeki anlatıların, "vatan/memleket hasreti" kavramını hangi ölçüde yansıtabildiği hususu, makaledeki incelemelerin özünü teşkil etmektedir. Yapılan incelemelerde, güncel literatürdeki teorik izahlardan destek alınmaya gayret edilmiştir. Bu gayret ise gerçekliğe ilişkin her türlü unsurun, anlatıya dayalı eserler ile güncel literatürün (bu makale özelinde sosyoloji literatürünün) karşılıklı bir etkileşim sayesinde ortaya çıkabileceği anlayışına dayanmaktadır.

Hariri'nin *Makamat*'ındaki edebi anlatılar, yaşanan topraklardan çeşitli nedenlerle uzak kalma durumlarını ortaya koymaktadır. Söz konusu durumlar, günümüz dünyasında karşılaşılmakta olan olgular ile benzerlik ortaya koymaktadır. Bu varsayımdan hareketle, geçmiş dönem yazarlarının tecrübe ve dünya görüşlerinden süzülerek gelen birincil kaynak eserlerin, insanların yüzleştikleri birtakım gerçeklikleri gözler önüne serebilecek yönleri sahip bulunduğunu ifade etmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla *Makamat*; göç/hicret, gurbet ve vatan/yurt/memleket hasreti gibi insanların binyıllardır yüzleşmek zorunda kaldığı olguları günümüze taşımaktadır. Üstlenilen böylesi bir taşıyıcı rol sayesinde insan yaşamına ilişkin gerçeklikler ile edebi anlatılar arasında belirgin bir etkileşim ortaya çıkabilmektedir. Bu ise vatan hasreti gibi bireyin iç dünyasında yaşanan fakat esas itibarıyla toplumda birçok yansıması bulunan etkileşimleri de gündeme getirmektedir.

Yazılı eserler, anlam ile yorum arasında ilişki kurabilmeyi sağlamaktadır. Hariri, mensubu olduğu klasik dönem İslam toplumuna has unsurları makamelerine yansıtmaktadır. Edebi sanatların üst seviyedeki kullanımlarını sergilediği anlatılarında Hariri, yalnızca dili ve üslubu ile değil, gündelik konulara dönük gerçekçi çözümlenmeleriyle de ayrı bir değer ortaya koymaktadır. Anlatı temelli eylemleri yürüten fail unsurunu, dil gibi bir yapı karşısında daha önde gören anlam arayışına dönük yaklaşım, kendine özgü bir değer ifade etmektedir. Makalede incelemeye

konu edilen ve oldukça hacimli bir yekûn teşkil eden anlatı unsurları aracılığıyla, söz konusu anlatıların, ağırlıklı olarak sosyolojik kökenli teorik alan ile de örtüşmekte olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu anlayış doğrultusunda yapılan alıntı, açıklama ve yorumlar, vatan hasreti konusunda oluşmuş bulunan teorik yaklaşımlar ile de uygunluk sergilediği kanaatini desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Edebiyat, Vatan Hasreti, Hariri, *Makamat*.

Abstract

One may encounter many different events and experience various emotions throughout his/her life. The attitudes and behavior towards such experiences are shaped in the context of the realities of the external conditions in which the individual exists. All kinds of human attitudes and behavior have been a subject of oral and written elements of tradition for centuries. Thanks to this, the comprehensive literature that has emerged around the world can reveal the realities of the individual and society about human beings in an insightful and comprehensive manner. The ability to reconcile the narratives in works written in earlier centuries with today's literature is possible, depending on the insightful and comprehensive manner in question. In this article, the narrative elements in the book *Maḳāmāt* by al-Ḥarīrī, one of the distinguished writers of the twelfth century, are discussed with reference to homesickness. Al-Ḥarīrī's narratives provide data that could help understand the potential situations in various walks of human life. Therefore, it was concluded that al-Ḥarīrī's narratives can play a meaningful function that might help appreciate homesickness. In the article, the findings obtained from the analysis of *Maḳāmāt*, which is a literary work, were evaluated using the theoretical framework in the current literature. The results helped determine how processes that people go through in their lives and literary narratives can mirror each other based on how they interact. It was concluded that some of the realities about life that al-Ḥarīrī described for literary purposes can emerge through various reflections and that these reflections overlap with the theory of concepts such as migration and expatriation.

This article focuses on the narrative elements in al-Ḥarīrī's *Maḳāmāt*. This work of Al-Ḥarīrī, one of the well-known figures of Arabic literature, consists of 50 relatively short stories called "Maḳāmā". The extent to which the narratives in the work reflect the concept of "longing for homeland" constitutes the essence of the analyses in the article. In the analyses, the author sought support from the theoretical explanations in the current literature. This effort is based on the understanding that all kinds of elements of reality can emerge, thanks to a mutual interaction between narrative works and the contemporary literature (sociology literature in particular).

Literary narratives in al-Ḥarīrī's *Maḳāmāt* describe various cases of people's staying away from their homelands for various reasons. These cases bear similarities with the phenomena encountered in today's world. Based on this assumption, it is possible to state that the primary sources, filtered from the experiences and worldviews of the authors of the past, have aspects that can reveal some of the realities that people face. Therefore, *Maḳāmāt* passes down the facts that people have had to face for millennia, such as immigration/hijra, expatriation and longing for one's homeland. Thanks to such a role of transmission, a significant interaction can emerge between the realities of human life and literary narratives. This unearths the interactions experienced in the inner world of the individual, such as homesickness but provides many reflections in the society.

Written works help establish a relationship between meaning and interpretation. In his *Maḳāmāt*, al-Ḥarīrī reflects the elements unique to the classical period Islamic

society, which he was affiliated with. In his narratives, in which he displays the advanced uses of the literary arts, al-Ḥarīrī adds a special value to the discussion, not only through his language and style but also through his realistic analyses of day-to-day issues. The approach to meaning search, which emphasizes the agent element carrying out narrative-based actions over a structure such as language, holds its own unique value. Through the narrative elements, which are the subject of the study and constitute a very voluminous whole, it was found that the aforementioned narratives also overlap with the theoretical field of sociological origin. The quotes or explanations provided and comments made in line with this understanding support the opinion that it is also compatible with the existing theoretical approaches on homesickness.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Literature, Homesickness, Al-Ḥarīrī, *Maḳāmāt*,

Giriş

Özellikle 1970'li yıllardan itibaren, kültür ve toplum konularına olan ilgi giderek artış göstermeye başlamıştır. Bu durum ise yazılı eserlerin incelenmesi ve eleştirisinde teorik ve metodik yeni yaklaşımlara kapı aralamıştır. Yorumlama meselesi, edebi hermenötik, yapısökmüçlük, edebiyatın (ya da edebiyat araştırmasının) yapılandırılması gibi konular giderek daha çok gündeme gelmeye başlamıştır.¹ İnsani tutum ve davranışları dışı vuran edebi eserler, dar kalıplar içinde ele alınabilecek basit birer anlatı unsuru olma durumunun ötesine geçerek ve bu yönüyle adeta Sartre'in² ifadesiyle "aşkın" bir seviyeye yükselerek gerçekliği güçlü bir biçimde temsil edecek düzeye erişebilmektedir. Sartre, vurgulamasını güçlendirmek için edebi metinlerdeki anlatıları, aşkın bir düzeyde konumlandırmaktadır. Sartre'in metaforik olarak ifade ettiği ölçülerdeki aşkınlık düzeyi kadar olmasa da, edebi metinlerin, yaşama dair olguları açıklayıcı roller üstlendiği görüşünü öne sürmek mümkün olabilmektedir.

Vatan hasreti konusuna dönük oldukça fazla sayıda bilimsel yayına erişim sağlanabilmektedir. İtici ya da çekici faktörlere bağlı olarak ortaya çıkabilen ve gurbete düşme durumu ile ilintili vatan hasreti üzerine literatürde yapılan çalışmaları belirli başlıklar altında sınıflandırabilmek mümkündür. Vatan hasretinin ruh ve beden sağlığı

¹ Ondrej Sladek, *Teoriden Teoriye Prag Ekolü'nün Yapısalcı Poetikası ve Dönüşümü*, çev. Bahar Dervişcemaloğlu (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020), 44.

² Jean-Paul Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Bertan Onaran, (İstanbul: Payel Yayınevi, 1995), 41.

üzerindeki olumsuz etkileri,³ sosyal aidiyet sorunları,⁴ karşılaşılan yeni normlar edeniyle yaşanan kültür şoku, duygu karmaşası ve sosyal zorluk algısı⁵ ve bu alanda yürütülen çalışmaların sistematik biçimde değerlendirilmesi⁶ kapsamında çalışmaların yürütülmüş olduğu görülebilmektedir. Ayrıca, belirli bir düşünür ya da yazarın eserinin, vatan hasreti yönüyle ele alındığı, edebiyat ve sanat eserlerindeki gurbet temasının farklı yazarlar tarafından bilimsel araştırmaya konu edildiği de görülebilmektedir.⁷ Oysa literatür taramasında karşılaşılan yukarıdaki ve benzeri türden çalışmaların hiçbirinin, bu makalede ele alınan konu özelinde kaleme alınmadığı gözlemlenmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde, Arap edebiyatçı Hariri ile ilgili çok sayıda yayın yapıldığı görülebilmektedir. Türkçe ve İngilizce literatürde “Hariri”, “Makamat” ve “vatan hasreti” (memleket hasreti, gurbet gibi ilişkili kavramlar da dâhil olmak üzere) anahtar kelimelerinin ikili ya da üçlü kombinasyonlarına birlikte yer verilen geçmiş tarihli herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Hariri'nin *Makamat*'ı kapsamındaki Türkçe literatür,

- ³ Shirley Fisher vd., “Homesickness, Health, and Efficiency in First Year Students”, *Journal of Environmental Psychology*, 5, (1985), 181–195; Chris Brewin vd., “Demographic and Psychological Determinants of Homesickness and Confiding among Students”, *British Journal of Psychology*, 80, (1989), 467– 477; Margaret Stroebe vd., “Homesickness Among Students in Two Cultures: Antecedents and Consequences”, *British Journal of Psychology*, 93, (2002), 147-168; Richard Beck vd., “Missing Home: Sociotropy and Autonomy and their Relationship to Psychological Distress and Homesickness in College Freshmen”, *Anxiety, Stress, & Coping: An International Journal*, 16, (2003), 155–166; Gordon L. Flett, “Separation Anxiety, Perceived Controllability, and Homesickness”, *Journal of Applied Social Psychology*, 39, (2009), 265–282; Massimiliano Scopelliti - Lorenzo Tiberio, “Homesickness in University Students: The Role of Multiple Place Attachment”, *Environment and Behavior*, 42, (2010), 335-350; Christopher A. Thurber – Edward A. Walton, “Homesickness and Adjustment in University Students”, *Journal of American College Health*, 60, (2012), 415–419; Gregory Longo - Jungmeen Kim-Spoon, “Homesickness in College Students: The Role of Religion in Combating Depression”, *Mental Health, Religion & Culture*, 16, (2013), 489 –500; Erdiç Öztürk – Vedat Şar, “The Trauma-Self and its Resistances in Psychotherapy”, *Journal of Psychology and Clinical Psychiatry*, 6(6), (2016), 1-7; Görkem Derin, “Trauma ve Göç: Bir Gözden Geçirme”, *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 5(2), (2020), 46-55.
- ⁴ Susan E. Watt - Alison J. Badger, “Effects of Social Belonging on Homesickness: An Application of the Belongingness Hypothesis”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, (2009), 516 –530; Sertelin Çare Mercan – Servet Yıldız, “Eğitim Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Uyum Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2), (2011), 135-154; Valeria Biasi vd., “Homesickness Experience, Distress and Sleep Quality of First-Year University Students Dealing with Academic Environment”, *Journal of Education and Social Research*, 8, (2018), 9–17.
- ⁵ Senel Poyrazlı - Marcos Domian Lopez, “An Exploratory Study of Perceived Discrimination and Homesickness: A Comparison of International Students and American Students”, *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*, 141, (2007), 263-280.
- ⁶ Miranda A.L. Van Tilburg vd., “Homesickness: A Review of the Literature”, *Psychological Medicine*, 26, (1996), 903-904; Stroebe, Margaret vd., “Homesickness: A Systematic Review of the Scientific Literature”, *Review of General Psychology*, 19(2), (2015), 157-171.
- ⁷ Meriç Harmancı, “Gurbet Türkülerine Arketipsel Bir Yaklaşım”, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(4), (2013), 919-926; Muhammed Avşar - İsmet Türkmen, “Neşet Ertaş Türkülerinde Göç ve Gurbet Olguları”, *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, 13-14 Mayıs 2013, Kırşehir, ss. 67-87; Ömer İshakoğlu, “Arap Göç Edebiyatı Endülüs Grubu Şairlerinde Vatan Özlemi”, *Şarkiyat Mecmuası*, 23, (2013), 55-64; Mehmet Ünal - Mehmet Pektaş, “Fehîm-i Kadîm'in Şiirlerinde Gurbet”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, (2014), 99–109; Asuman Gürman Şahin, “Hamdi Gökalp Akalın'ın Şiirlerinde Gurbet”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), (2015), 155-172; Şerife Yalçınkaya, “Klâsik Türk Edebiyatında Gurbet ve Nevres-i Kadîm'in Gurbeti”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 4(1), (2018), 322-343; Yaşar Şimşek, “Kemalettin Kamu ve Gültekin Samanoğlu Şiirine ‘Gurbet Teması’ Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Bakış”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34, (2019), 323-339.

edebiyat ve dilbilim alanı ile sınırlı bir görünüm sergilemektedir. İngilizce literatür de benzer bir nitelik taşımakta ve edebiyat başta olmak üzere, söylem sanatları gibi ikincil konular üzerine çalışmaların yürütülmüş olduğu görülmektedir. Literatür taraması sonucunda, “Hariri” ile “edebiyat” çalışmalarının özdeşleştirildiği, “vatan hasreti” alanının ise, sınırlı sayıdaki bazı sanatçı ve eser özelinde yürütülmüş olmasına karşın, Hariri’yi doğrudan ele alan ya da bu yönüyle değinen (mention) geçmiş tarihli herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum ise makalenin özgün yönünü ifade etmektedir.

1. Çalışmanın Yöntemi

On dokuzuncu yüzyıl düşünürü Gustave Le Bon,⁸ şu görüşü öne sürmektedir: “Geçmiş bize edebi, sanatsal ve anıtsal eserler miras bırakmasaydı, onun hakkında hakiki hiçbir şey bilemeyecektik.” Bu makale, nitel araştırmalarda sıklıkla başvurulmakta olan belge incelemesi metoduyla yürütüldüğü için, Bon tarafından yukarıda ifade edilen görüşler özel bir anlam ifade etmektedir. Zira makalede, birincil kaynak niteliği taşıyan metinler üzerinde durulmuş, edinilen veriler, doküman incelemesine tabi tutulmuştur. Yıldırım ve Şimşek’e⁹ göre belge incelemesi, durum veya olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı kaynakların incelenerek değerlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu yönüyle doküman incelemesi, bir bilimsel çalışmadaki başlı başına tüm veri kümesini teşkil edebilmektedir.

Yaşamda karşılaşılan pek çok konunun kaleme alındığı tarihi ve edebi metinlerin, üzerinde durulan konuları gerçeklik ile çelişmeyen bir biçimde ortaya koyabileceği varsayımından yola çıkıldığında aşağıdaki önermeyi ifade etmek mümkün olabilmektedir:

Önerme: Salt edebi amaçlarla yazıldığı kanısı uyandıran eserlerdeki anlatı unsurları, belirli bir bakış açısıyla ele alındığında günümüz gerçekliklerini anlamlı bir biçimde yansıtabilmektedir.

Yukarıdaki önermeye göre edebi eserler, irdeleyici ve açıklayıcı işlevler üstlenebilmektedir. Öne sürülen önermeye bağlı olarak aşağıdaki soruların cevaplanması amaçlanmaktadır:

Araştırma Sorusu 1: *Makamat*’ta üzerinde durulan konuların günümüz yaşamındaki gerçeklikler ile örtüştüğü yönler bulunmakta mıdır?

Araştırma Sorusu 2: *Makamat*’taki anlatılar, günümüzün göç ve gurbet gibi olgularına öncülük eden hususlar ortaya koymakta mıdır?

2. Hariri ve *Makamat* Hakkında Genel Bilgiler

Arap toplumunda, çok eski dönemlerden itibaren edebiyatın çeşitli türlerine önem verilmektedir. Özellikle İslam öncesinde edebiyat ve belagat konusundaki yeteneklerini, birbirlerine karşı üstünlük vesilesi olarak kabul ediliyordu. İlk çağlardan itibaren her bir kabilelerin şairleri, kahraman gibi karşılanmış ve halka karşı belirgin bir etki gücüne sahip bulunmuştur. Dokuzuncu yüzyıl düşünürü İbn Abdırabbih,¹⁰ yaşadığı dönemde edebi anlatılara karşı toplumun duyduğu yakın ilgiyi ön plana çıkarmakta, halkın yanı sıra, halife başta olmak üzere zamanın yöneticileri tarafından da desteklenmekte olduğunu

⁸ Gustave Le Bon, *Nükteler ve Mizahi Öyküler*, çev. Filiz Karaküçük, (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020), 51.

⁹ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016), 189.

¹⁰ İbn Abdırabbih, *Nükteler ve Mizahi Öyküler*, çev. Erkan Aşar (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020), 171; 189.

vurgulamaktadır. Nitekim 1054-1122 yılları arasında yaşamış olan Hariri de¹¹ yaşadığı dönemin veziri olan Nuşirevan tarafından desteklenmiştir.

*Makamat'*ın yazılmasına vesile olan olayı, Hariri'nin oğlu şu şekilde nakletmektedir:¹²

Babam bir gün Mescid-i Haram'da otururken üzerinden seyyah olduğu anlaşılan, perişan kılıklı bir adam mescitten içeri girer ve bir münasebet düşürerek fesahat ve belagatle konuşmaya başlar. Cemaat kendisine nereli olduğunu sorarlar; "Suruçluyum" der, künyesinin ne olduğu sorulunca da verdiği cevap yine tek kelimedir: "Ebu Zeyd"... Bunun üzerine babam, Beni Haram'a nispet edilen kırk sekizinci makameyi yazar ve hikâyeyi Ebu Zeyd'e isnat eyler. Bu makame, halk arasında süratle yayılır ve büyük rağbet görür... Makameyi, Ebu Nasr Nuşirevanül Kaşani dinleyince pek beğenir ve babama bu yolda birkaç makame daha yazmasını teklif eder. Babam da onu kırmaz ve diğer makameleri yazar.

Hariri'nin makamelerinde başlıca iki karakter bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, makameleri rivayet eden hayal mahsulü (muhayyel) şahıs olan Haris ibni Hemmam karakteridir ve aslında bizzat Hariri'nin kendisidir. Diğeri ise Ebu Zeydinissürücü'dir. Çeşitli kaynaklardan anlaşıldığına göre Ebu Zeyd'in asıl adı Mutahhar ibni Selam'dır ve aslen Basralı'dır. Nahiv ve lügat âlimi olarak tanınmıştır.¹³ Hariri, gerçek bir kişilikten esinlense de eserindeki hayali Zeyd karakteri, bütün makamelerinde Suruçlu bir şahıs olarak ifade edilmektedir. Makamelerin başat karakter olan Zeyd'in memleketinin Suruç olduğu bahsi, ya doğrudan ya da dolaylı olarak hemen hemen bütün makamelerde ifade edilmektedir.

Arap memleketlerinde *Makamat'*ın meftunları, hayranları oldukça fazladır. Öyle ki bunların arasında kitabı tümüyle ezberleyenler bile bulunmaktadır.¹⁴ *Makamat*, günümüzde de beğeniyle okunuyor olmasına karşın, yaşadığı dönemde ve geçmiş yüzyıllarda çok daha büyük bir beğeniyle okunmuştur çünkü Uşaklıgil'in¹⁵ de ifade ettiği üzere, on yedinci yüzyıla kadar yazılan hikâyelerin neredeyse tamamı, günümüzdeki hikâye sanatı açısından önemlerine dayanarak değil, yazılma biçimleri ve fikirlerinin inceliği, duygularının zarafeti gibi meziyetleri sayesinde beğeni toplamışlardır. Dolayısıyla, *Makamat'*ta sergilenen belagat ve fesahat sanatlarına dönük hususlar, eserinin sevilmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur. Nitekim Osmanlı döneminin önde gelen edebiyatçılarından olan Recaizade Mahmud Ekrem¹⁶ de edebi bir eserde bulunması gereken başlıca hususları hayal gücü, zarafet ve nüktedanlık olarak ifade etmektedir ki bu niteliklerin tamamını *Makamat* ile özdeşleştirilebilmektedir.

Bazı eserlerin iyi anlaşılabilmesi için bolca dipnot düşülmüş bir metin olarak hazırlanmış olması gerekmektedir.¹⁷ Türkçe çevirisi ilk olarak 1952 yılında yapılmış olan *Makamat'*ın hâlihazırdaki en güncel baskısı (bu makalede başvurulan temel kaynak) da

¹¹ Hariri, *Makamat*, çev. Sabri Sevsevil (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 25.

¹² Sabri Sevsevil, "Önsöz", Hariri, (2012). *Makamat*, çev. Sabri Sevsevil (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012 içinde ss. 9-21), 12.

¹³ Sevsevil, "Önsöz", 11.

¹⁴ Sevsevil, "Önsöz", 16.

¹⁵ Halit Ziya Uşaklıgil, *Hikaye Nedir?*, (İstanbul: Karbon Kitaplar 2020), 27.

¹⁶ Recaizade Mahmud Ekrem, *Talim-i Edebiyat*, (Sivas: Astiyan Yayıncılık, 2011), 57-61.

¹⁷ John Sutherland, *Edebiyatın Kısa Tarihi*, çev. Tufan Göbekçin (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018), 259.

neredeyse ana metin kadar açıklamalı dipnotlara yer verdiği için çok daha etkin bir biçimde anlaşılabilir.

3. Teorik Çerçeve

Sophokles, Antik Yunan mitolojisinden esinlenerek çeşitli tragedya eserleri kaleme almıştır. Antik Yunan mitolojileri üzerinde çalışmalar yürüten Levi-Strauss, Sophokles'in Oidipus anlatılarındaki dört temel temadan birinin, insanın yerelliğini ifade eden toprağa bağlılık olduğunu belirtmektedir.¹⁸ Sophokles'in çağdaşı olan Euripides¹⁹ ise Troya efsanelerinden esinlenerek *Iphigenia Tauris'te* adlı eseri kaleme almıştır. Euripides'ten yola çıkarak aynı adlı eseri benzer bir içerikle ele alan Goethe,²⁰ yurt sevgisi ve yurdundan uzak kalanların çektiği vatan hasretini konu edinmektedir. Romalı düşünür Cicero²¹ da vatan hasreti konusuna değinmekte ve bu özlemin köken nedenini bağlılık kavramıyla izah etmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, vatan hasreti ve gurbet gibi kavramlar insanlığın en eski çağlarından itibaren sözlü gelenek ve yazılı eserlerde değinilen kadim bir konu olma niteliği taşımaktadır.

3.1. Vatan Hasreti Kavramı

Belirli bir şeyin değerinin, kaybedilince daha iyi anlaşıldığı yönünde genel bir kanı bulunmaktadır. Aynı şekilde insanoğlu, vatanından çeşitli nedenlerle ayrı kalma durumu ile karşılaştığında onun gerçek değerini kavramaya başlamaktadır.

Vatan hasretinin köken nedenlerinden biri olan göç, düşman zulümüyle gerçekleşen ve çoğu zaman özgür bir tercih olmaktan çok, zorlamaya dayanmakta, genellikle etnik çatışma ve savaşlarla ortaya çıkmaktadır. Göçle ilgili kalıpları açıklayan teoriler, itici ve çekici faktörler olarak bilinen hususları vurgulamaktadır. İtici faktörler; savaşlar, çatışmalar, kıtlık,²² politik veya dinsel²³ baskılar gibi insanları göç etmeye 'iten' ya da zorlayan unsurları ifade etmektedir. Ayrıca toprak reformu nedeniyle soyluluk unvanları elinden alınarak yaşadığı beldeden uzaklaştırılmış insanların yaşamlarını anlatan eserlere de rastlanabilmektedir.²⁴

Göç, muhacirlik ya da mültecilik ile ilgili literatürde öne çıkan başlıca unsurların şunlar olduğu görülmektedir:²⁵ Uyum çabası, gurbet, yalnızlık, hüznün, metaforlar ve semboller. Göçün bir yansıması olarak ortaya çıkan vatan hasretine (homesickness) ilişkin yapılandırılan modellerde öne çıkan başlıca boyutlar ise şunlardan oluşmaktadır:²⁶ kayıp (loss), yaşam biçiminin kesintiye uğraması (interruption of life style), kontrolün azalması (reduced control), rol değişimi ve öz bilinç (role change and self-consciousness), çatışma (conflict).

¹⁸ Tahsin Yücel, *Yapısalcılık* (İstanbul: Can Yayınları, 2020), 89.

¹⁹ Euripides, *Iphigenia Tauris'te*, çev. Ari Çokona, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 4-20.

²⁰ Johann Wolfgang von Goethe, *Iphigenia Tauris'te*, çev. Selahattin Batu, (Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., 2000), 13-14.

²¹ Cicero, *Yükümlülükler Üzerine*. çev. C. Cengiz Çevik, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 27.

²² Anthony Giddens ve Philip W. Sutton, *Sosyolojide Temel Kavramlar*, çev. Ali Esgin, (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2020), 109-111.

²³ Jack London, *Demir Ökçe Cilt II*, çev. Osman Çakmakçı, (İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020b), 26; 93.

²⁴ İvan Sergeyeviç Turgenyev, *Duman*, çev. Ergin Altay, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020).

²⁵ Oğuzhan Çetiner ve Hikmet Asutay, "Yazında Sürgünlük: Şakir Bilgin'in "Sürgündeki Yabancı" Romanına Bakış", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1) (2018): 2.

²⁶ Van Tilburg vd., "Homesickness: A Review of the Literature", 903-904.

Sıldan ayrı düşme ve yabancı memleket anlamına gelen gurbet kavramı, edebiyatta üç anlamda kullanılmaktadır. Birincisi, doğup büyüdüğü topraklardan uzak kalmayı ikincisi, geçmişi özleme hâlini (nostalji), üçüncüsü ise tasavvufi düşüncede Allah'tan ayrı kalmayı ifade etmektedir.²⁷ Bu makalede üzerinde durulan gurbet unsuru, “doğup büyüdüğü topraklardan uzak kalma” eksenindeki anlatımları ön plana çıkarmaktadır.

Hariri, makamelerinde “sistemli” denilebilecek bir ısrarla ve başat konu olarak vatan hasreti üzerinde durmaktadır. Bu da metne dayalı yorumlamalara belirgin bir katkıda bulunmaktadır. Zira *Makamat*'ta yoğun bir biçimde yer verilen vatan hasreti vurgusu, çıkarsama ve anlamlandırmaya dayalı bu makale için hatırı sayılır bir veri doygunluğu (data saturation) sağlamaktadır. Her ne kadar edebi nitelik taşısa da Hariri'nin makameleri, edebiyat dışındaki pek çok alanda bilimsel çalışma yürütülmesine olanak tanıyacak bulgular sunma potansiyeline sahip bulunmaktadır. *Makamat*, vatan hasreti gibi bir kapsamında ele alındığı için aşağıda bu kavrama ilişkin aktarım, açıklama ve betimsel analizlere yer verilmektedir.

4. Çözümleme: *Makamat*'ın Vatan Hasreti Bağlamında Değerlendirilmesi

Herhangi bir nesneyi, eseri ya da durumu yeniden anlatmak, yinelemeyi değil, çözümleme ve anlamayı ifade etmektedir.²⁸ Bu yaklaşımdan hareketle, aşağıdaki anlatımlarda öncelikle Hariri'nden yapılan aktarımlara yer verilmiştir. Aktarımların sonrasında ise söz konusu aktarımların, alan yazında ne şekilde ele alınmakta olduğuna ilişkin açıklamalara değinilmektedir.

Hariri'nin yazdığı elli makameden ikisi hariç hepsi “Haris ibni Hemmam anlatıyor ve diyor ki:” sözleriyle başlamaktadır. Yalnızca yirmi üçüncü makamede bu kalıp başlangıç ifadelerine yer verilmemekte fakat buna rağmen, “Gençlikte, korkulu büyük işler başa gelen mühim hadiseler dolayısıyla vatandan uzaklaşmak icap etmişti”²⁹ sözleri ile başlayan anlatımlar, tıpkı diğer makameler gibi tümüyle Hemmam'ın ağzından nakledilmektedir. Bir diğer istisna ise daha önceki alt başlıklarda, kronolojik sıralamada en önce yazıldığı ifade edilen kırk sekizinci makamenin başlangıç cümlesinde görülmektedir ve söz konusu cümle şu şekilde başlamaktadır:³⁰ “Haris ibni Hemmam, Ebu Zeydinisüruci'den anlatıyor ve diyor ki:” Tarihsel açıdan okuyucusuyla ilk kez bu makamede buluşan Zeyd karakteri, kendisini tanıtmaktadır. Zeyd'in ana vatanının neresi olduğu hususu, şu sözlerle ifade edilmektedir:³¹ “Ben Suruç'un dindar ve hidayete ermiş halkındanımdır. Orada servet sahibi idim, beni sayarlar ve büyük tanırıldılar. Konağım, misafirlerin toplandığı yerdi; misafirlere karşı küçük bir ihmâl bile gösterilmezdi.” Zeyd'in refah içindeki yaşantısından ve vatanından ne surette koparıldığı ise şu sözlerle dile getirilmektedir:³²

...gözlerini kan bürüyen Rumları yurdumuza saldırttı; onlar da rastladıkları Müslüman evlerine girmekten çekinmediler, gizli ve aşikâr nemiz varsa hepsini aldılar, ben de kendimi tek başıma garip olarak başka diyarlara

²⁷ Doğan Kaya, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2007), 351.

²⁸ Yücel, *Yapısalcılık*, 99.

²⁹ Hariri, *Makamat*, 141.

³⁰ Hariri, *Makamat*, 321.

³¹ Hariri, *Makamat*, 324.

³² Hariri, *Makamat*, 325.

attım... Bugün düşman elinde kurtulmayı bekleyen esir bir kızım var ki ciğerimi yakan, bana kanlı yaşlar döktüren odur.

Hariri'nin, *Makamat*'taki anlatımları mantıklı bir zemine oturtmaya çalışmaktadır. Zira Hariri'nin yaşadığı ve makamelerini kaleme aldığı yıllarda Haçlı Seferleri başlamış ve Hariri'nin deyimiyle "Rum" olarak ifade edilen Avrupalı Hristiyanlar tarafından geniş bir işgal hareketi gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Suruç beldesi de işgale uğramış ve 1098 yılında Urfa Haçlı Kontluğu'na dâhil edilmiştir.³³ (Bkz. Altan, 2001: 574).

Hariri, "Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adı ile Başlıyoruz" başlıklı dört sayfalık anlatımı ile *Makamat*'a başlamaktadır. Günümüzde kaleme alınan eserler, "Giriş" ya da "Sunuş" gibi başlıklar taşımakta, Hariri'nin yaşadığı dönemlerde ise "Mukaddime" ya da Hariri'nin tercih ettiğine benzer türden başlangıç anlatımları yer alabilmektedir. Aşağıdaki doğrudan aktarım, "Birinci Makame (San'aniyye)" başlığının, dolayısıyla da *Makamat* kitabının kurguya dayalı anlatımlarının başlangıcını oluşturmaktadır.³⁴

Haris ibni Hemmam anlatıyor ve diyor ki:

Yoksulluk, beni yolculuk devesinde yurdumdan uzaklaştırdığı ve hadiseler Yemen'in Sanası'na attığı zaman şehre dağarcığım bomboş, azıksız olarak girmiştım. Ölmeyecek kadar olsun bir yiyeceğim, bir lokmam bile yoktu. Şehrin sokaklarında şaşkın şaşkın dolaşmaya, susamış bir kuş gibi etrafta aranmaya başladım. Gözümü gönlümü açacak bir yer, akşam sabah gidip gelecek bir mahal arıyordum. "Ah diyordum, merhametli bir kimse olsa da ona yüzümü gözümü sürsem, derdimi döksem... Yahut öyle bir zarif insan ki, onu görmekle içim açılrsa, sözleri yüreğime su serpse..."

Yukarıdaki aktarım, Hemmam karakterinin gurbete düşme nedenlerini ve bunun sonucunda yüzleşmek durumunda olduğu sorunları ifade etmektedir. Bu ifadelerde, vatanından uzak düşmenin kaynaklık ettiği özlem duygularının dile getirildiği görülmektedir. Ayrıca Hemmam, on ikinci makamede, yaşadığı duyguları şu sözlerle ifade etmektedir:³⁵ "Vatan hasretinden içime bir hüzün çöktü ve evim barkım gözümde tüttü. Gurbete son verdim ve ata eyeri vurduğum. Arkadaşlara toplandık, gitmeye karar verdik."

Makamat'ta, Hemmam'ın hissettiği vatan hasretinden ziyade, Zeyd tarafından yaşanan vatan (Suruç) hasreti ön plana çıkmaktadır. Öte yandan, Zeyd'in vatan hasretinin sona ermesi, Hemmam'ınki gibi iradi bir yönelişle ve kolaylıkla gerçekleşebilecek bir durumu ifade etmemektedir. Zira vatanı Haçlıların işgali altında bulunmaktadır. Zeyd'in Suruç hasretinin neden olduğu duygulanımlara ilişkin *Makamat* kitabındaki ilk anlatımlar ise şu sözlerle başlamaktadır:³⁶

Nihayet bu dolaşma ve sorup araştırma, Allah'ın bir lütfu olarak beni kalabalık ve içinden ağlaşmalar, hıçkırıklar duyulan bir meclise ulaştırdı. Bu gözyaşları dökmenin sebebini öğrenmek için, hemen topluluğun arasına girdim. Bir de ne bakayım: cemaatin ortasında, üzerinde seyahat elbisesi

³³ Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Bellekten*, (65)243, (2001), 574.

³⁴ Hariri, *Makamat*, 28.

³⁵ Hariri, *Makamat*, 83.

³⁶ Hariri, *Makamat*, 28.

bulunan, ince yapılı bir şahıs duruyor. Yastılar gibi ağlıyor ve söz cevherlerini secili olarak döküyordu. Dokunaklı vaazı ile kulakları çınlatmakta idi.

Yukarıda ifade edilen ve Zeyd'in sergilediği duygu yüklü davranışlarının tümü, vatan hasretinden kaynaklanmaktadır. Üstelik yukarıdaki ifadeler, Zeyd'in birinci makamedeki duygularını ortaya koyan anlatımların ancak belirli bir kesitini teşkil etmektedir. Birinci makamedeki diğer anlatımlar hariç tutulduğunda, salt yukarıdaki ifadelerde bile Zeyd'in davranışlarına yansıttığı vatan hasreti açıkça anlaşılabilir. Ağlaşma, hıçkırık, gözyaşı, seyahat elbisesi, yastılar gibi ağlama, kulakları çınlatan dokunaklı vaaz ifadelerinin tamamının köken nedeni Zeyd'in vatan hasretine dayanmaktadır.

İkinci makamede, vatan hasretinin hem doğrudan hem de dolaylı olarak dile getirildiği anlatımlar aşağıdaki aktarımda açıkça görülebilmektedir:³⁷

Yahu dedim bu ne hâl? Bu ne kılık böyle? Az kalsın seni tanıyamayacaktım. Sakalın böyle neden ağardı? Doğrusu bilemeyecektim. O, bu sözüm üzerine şu şiiri okudu:

“Beni ihtiyarlatan hadiselerdir. Hayat, insanları bir kararda bırakmaz, hâlden hâle sokar. Bir şahsa, bir gün gülerse, ertesi gün muhakkak onu ağlatır. Onun bir şimşek gibi parlamasına aldanma, çünkü o, yağmursuz bir buluttur. Eğer sana bütün düşmanlığı ile bin bir belası ile de saldırırsa sen yine de sabret”

“Bir şahsa, bir gün gülerse, ertesi gün muhakkak onu ağlatır” ve bunun paralelindeki bütün sözlerinde Zeyd, memleketinden koparılmasına vurgu yapmaktadır. Gurbet ele düştüğü zamanlar ile memleketindeki geçmiş yaşantıları arasındaki tezatlıklara dikkat çekmektedir. Hayatın iniş çıkışları ve özellikle de vatanından uzaktaki üzücü yaşantıların kendisini ihtiyarlattığını ileri sürmektedir.

Üçüncü makamede Zeyd, bolluktan darlığa nasıl düştüğünü çok uzun anlatımlarla ifade etmektedir. Suruç'ta yaşadığı bolluk sonrasında gurbette düştüğü darlığı, geçmişe duyduğu hasreti, uzun betimlemelerle ifade etmektedir. Söz konusu betimlemelerden iki cümlelik bir kısmı nakledildiğinde bile, Hariri'nin aksettirmeye çalıştığı duyguların yoğunluğu açıkça anlaşılabilir.³⁸ “Evvelce düğünler, dernekler kuran, zengin ve ihsan sahibi olan, pek çok arazisi ve köyü bulunan, sofrası gelene açık olan, şu adamın bugünkü hâline bakınız! Korkunç hadiselerin gelip çatması, bin bir sıkıntının üzerine çökmesi, çekemeyenlerin düşmanlıkları ve birbiri arkasına inen kara belalar, onu eli böğründe bırakmıştır.” Zeyd, söz konusu uzun betimlemelerin ardından, darlık ile bolluk yaşamları arasındaki geliş gidişleri ifade eden Arapça bir atasözüne göndermede bulunmakta, sert ve yavaş esen rüzgârların önüne katılıp gitmek zorunda kaldığını ifade eden anlatımlarıyla üçünü makameyi sonlandırmaktadır.³⁹

Dördüncü makamede, vatan hasreti konusunda doğrudan anlatımlara oldukça az yer verilmektedir. Bu makamede Zeyd; iyilik yapma, iyiliğe iyilikle karşılık verme, insafli hareket etme, sadakatli davranma, saygılı olma, küçümser tavırlardan kaçınma, insafli olma, zulmetmeme konularına değinmektedir.⁴⁰ Vatan hasreti yalnızca “insanların en kötüsü, bugünü dünden zararlı olandır” sözlerinde ima edilmektedir. Bu sözle,

³⁷ Hariri, *Makamat*, 36.

³⁸ Hariri, *Makamat*, 37.

³⁹ Hariri, *Makamat*, 40.

⁴⁰ Hariri, *Makamat*, 42-43.

Peygamberimiz Hazreti Muhammed'in (s.a.s.) "iki günü eşit olan zarardadır" hadisine gönderme yapıldığı izlenimi uyanmaktadır. İki günün birbiri ile aynı olması durumu, eşit ya da nötr bir durum gibi görünmesine rağmen aslında zararlı bir durum iken, Zeyd'in bugününün dünden zararlı olduğunu belirtmesi, vatanındaki eski refah dolu günlerine duyduğu hasreti, üstü kapalı da olsa anlaşılır kılmaktadır.

Beşinci makamede Hemmam, Kufe şehrindeki edebiyat aşığı arkadaşlarının evinde misafir edilmektedir. Gecenin karanlığında evin kapısı çalmakta, kapıdaki şahıs (Zeyd), kim olduğu sorusuna şöyle bir şiirle karşılık vermektedir:⁴¹

Ey hane sahipleri! Allah sizi fenalıklardan korusun ve sizi hayatınızda hiçbir sıkıntı ile karşılaştırmasin! Bu karanlık gecede kapınıza gelen, üstü başı toz toprak içinde bir gariptir. O, yaptığı uzun bir yolculuktan beli bükülmüş, yüzü, ufuktan henüz beliren bir hilal gibi sararmış bir seyyahtır. O, bütün bir şehir halkını bıraktı da ihsanınızı umarak sizin kapınıza geldi, sizden istediği ise biraz yiyecek ve biraz yatacak yerdir. O, kanaat sahibi, görmüş geçirmiş bir misafirdir.

Yukarıdaki aktarım, Zeyd'in geçmiş yaşantılarında Suruç'ta geçirmiş olduğu güzel zamanları ve memleketinden koparılmasının ardından yaşadığı olumsuzlukları, ilave bir açıklamaya gerek duyulmayacak bir netlikte ifade etmektedir. Beşinci makamenin ilerleyen bölümlerinde Zeyd, edebiyatsever bu insanlara, tam da onların dinlemekten memnun olacakları bir edebi üslupla, gurbette yaşadığı (dolayısıyla da vatan hasretini körükleyen) olayları anlatmaya başlamaktadır. Makamenin son dört sayfasındaki anlatımlarda,⁴² vatan hasreti hususunda çeşitli biçimlerde değinilmektedir. Muhtaç bir durumda bulunan Zeyd burada esas itibarıyla edebiyat meraklılarından yardım elde edebilmeyi amaçlamakta, derinden hissettiği vatan hasretinden de bu amaca ulaşma aracı olarak yararlanmaktadır. Vatanında ve gurbette yaşadığını öne sürdüğü yarı kurmaca anlatımlarıyla etrafındakileri maniple ederek onların yardımından istifade etmekte, dolayısıyla Zeyd, insani davranış bakımından bu makamede çok da olumlu bir görüntü sergilememektedir.

Altıncı makame, edebiyat meclisindeki bir grup insan arasında geçmektedir. Grubun içinde yer alan bir zat, vatanında yaşadığı eski bolluk günlerini özlemle yâd etmekte ve şunları ifade etmektedir:⁴³ "Evvelce memleketimde aile hakim az, servetim ise fazla olduğundan, bolluk içinde geçinip gidiyordum. Fakat sonraları aile nüfusum arttı, malım, mülküm kalmadı. Evvelki hâlimi bulabilmek ümidi ile şimdi yine buraya, valiye geldim." Bu makamede, edebiyat meclisinin görece kalabalık olduğu anlaşılabilir. Çünkü yukarıdaki sözü söyleyen kişinin ismi dahi anılmamaktadır. Bu zatın, vatan hasretine gönderme yapan ifadelerini de Zeyd ve Hemmam'ın söylemlerine bir ilave olarak kabul etmek mümkün görünmektedir. Fakat bu makalede, Hemmam karakteri dâhil olmak üzere, vatan hasretini ifade eden söylemlerin, Zeyd tarafından dile getirilen ve onun memleketi olan Suruç'a duyduğu özlem ile kıyaslandığında oldukça sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Nitekim bu makamenin ilerleyen kısımlarında Zeyd, edebiyat meclisinde söz almakta ve söylemleriyle meclistekileri kendisine hayran bırakmaktadır. Uzun

⁴¹ Hariri, *Makamat*, 46.

⁴² Hariri, *Makamat*, 48-51.

⁴³ Hariri, *Makamat*, 54.

sayılabilecek edebi söylemlerinde konuyu memleketine ve içinde bulunduğu duygulara getirmekte ve şunları söylemektedir:⁴⁴

Memleketine, çoluk çocuğuna olan hasreti ise son haddini bulmuştur... Onun aile halkı kalabalıktır ve kötü bir duruma düşmüşlerdir. Felaketler onların kolunu kanadını kırmış, yoksulluk üzerlerine bütün ağırlığıyla çökmüştür. O şimdi gözyaşları döküyor. Şaşkınlık onu yiyip bitirmektedir. Dert dert üstüne gelmiş, üzüntü onu her taraftan sarmıştır. Şimdiye kadar ümitleri hep boşa gitmiş, oldu olacakla ömür tüketmiştir.

Zeyd'in yukarıdaki ve benzeri türden sözleri, edebiyat meclisindekileri ziyadece etkilemekte, kendisinin hangi oymaktan olduğu, soyu soppu sorulmaktadır. Bunun üzerine de aşağıdaki şiiri okumaktadır:⁴⁵

Ben aslında Gassan soyundanım, Suruç şehri de ilk vatanımdır. Güneş gibi parlayan bir şerefim vardı. Büyük bir çiftliğe maliktim. Konağım bir cennet kadar güzel, iç açıcı ve muhteşem idi. Ah! Orada geçirdiğim hayat nerede? Nerede o zevkler? Nerede o, bir daha görülmesine imkân olmayan bahçelerde eteklerimi sürüyerek gezdiğim günler? Gençlikte mağrurdum; o nefis nimetlere, o servet ihtişama zamanın hadiselerinden, elem verici musibetlerden emin olarak bakardım. Eğer kahır insanı öldürseydi, başıma gelen felaketlerden, üzerime çöken sıkıntılardan ben ölürdüm.

Zeyd'in edebi yetkinliğini görenler, onun eşsiz niteliklerini bölge valisine arz etmektedirler. Vali, Zeyd'in kudret ve dehasından etkilenmekte, onu kendine nedim yapmak, divan kâtipliği vermek istemektedir. Fakat o, yalnızca verilen ihsanı kâfi görmekte ve kâtiplik teklifini kabul etmemektedir. Memuriyeti neden kabul etmediği sorulduğunda ise "Yoksulluk içinde memleket memleket dolaşmak, memur olmaktan daha iyidir. Çünkü amirlerin azameti ve hışmı vardır. Hem öyle bir hışım ki... Onların içinde ıslah etme fikri taşıyan, başladığı bir işi bitiren ve maiyetini gözetken yoktur. Seni serap aldatmasın! Şüpheli işlere karışma!" Burada Zeyd, kanaatkârlık vurgusu yapmakta ayrıca, içinde yaşadığı dönemdeki yöneticilerin ödül ve cezadaki sınırsız takdir yetkilerinin kişiyi iyi konumlara getirebileceği gibi, idam ile sonuçlanabilecek durumlara da sürükleyebileceğini belirtmektedir.

Yedinci makamede Zeyd, vatanından ayrı kalmasının neden olduğu muhacirlik sürecinde karşılaştığı olumsuzlukları açlık, korku, ölüm tehlikeleri olarak ifade etmektedir. Gururlu, hilekâr ve insanı belaya sürükleyen şirret kişilerle mücadele etmek zorunda kaldığını belirtmektedir. Hain arkadaşlarla karşılaştığını, parası azaldığını görünce surat asan iyi gün dostlarından mustarip olduğunu vurgulamaktadır. Hükümet adamlarından da kötülük gördüğünü, sayısız düşmanlarla karşılaştığını, fakirlik ve muhacirlikle yanıp tutuştuğunu, eski elbiseler içinde bir yaşam sürmek zorunda kaldığını uzunca bir şiir şeklinde ifade etmektedir.⁴⁶ Bu güzel şiirin sahibinin künyesi sorulduğunda Suruç halkından olduğu, çöllerde dolaşan ve hayatın bin bir hâlini görüp geçiren bir insan olduğu yanıtını vermektedir.⁴⁷

⁴⁴ Hariri, *Makamat*, 55-56.

⁴⁵ Hariri, *Makamat*, 56-57.

⁴⁶ Hariri, *Makamat*, 58.

⁴⁷ Hariri, *Makamat*, 60-61.

Sekizinci makame, bir dava süreci etrafında şekillenmektedir. Bahse konu edilen dava, taraflar arasında düzmece olarak ortaya çıkarılmaktadır. Çünkü Zeyd ve genç delikanlı, birbirlerine karşı davalarını öne sürerken, aslında ne denli fakir ve muhtaç olduklarını dile getirerek, mahkeme kadısının merhamet duygularını harekete geçirerek yardım almaya çabalamaktadırlar.⁴⁸ Makamenin sonlarına doğru, Zeyd ve gencin davasının kurmaca olduğu anlaşılınca kadı, onlara ceza vermeyeceğini ve onlardan yalnızca hakikati söylemelerini istemektedir. Zeyd, kadıya şu şiirle karşılık vermektedir:⁴⁹ “Ben Suruçluyum bu da oğlumdur!... Zaman, kötü ve gaddardır. Bize öyle saldırdı ki, cömert ve iyi insanlardan yardım diler bir duruma düştük. Zira hasislerin elleri bağlıdır, bizim için geçim hususunda birçok yol vardır, eğer maksat doğrulukla hâsıl olursa ne âlâ!”

Dokuzuncu makamede, bir önceki makameye benzer bir kurmaca dava sayesinde Zeyd, içinde bulunduğu muhtaç durumu dile getirmektedir. Zeyd, davada, ortalığın bozulması nedeniyle sanatının sekteye uğradığını, bakmakla yükümlü olduğu aile üyelerinin geçimini sağlamakta zorlandığını, gözyaşının açıklığı gidermediğini söylemektedir.⁵⁰ Davanın ilerleyen sürecinde söz alan Zeyd şunları ifade etmektedir:⁵¹

Ben ahlakı dürüst bir insanım, meziyetlerim beni tanıyanlarca malumdur! Memleketim Suruç'tur, orada doğdum. Soyum Gassan hanedanına dayanır. İşim gücüm okutmak ve biricik maksadım da bilgide derinleşmektir ki bu, ne güzel bir emeldir. Sermayem ise sihirli sözlerdir, onlarla şiir ve nesir cevherleri dökerim... Bundan evvel, edebiyattan para kazanır ve geçinirdim... Bugün, ilim ve edebiyata karşı halkta bir istek kalmadı; bunlar kıymetten büsbütün düşmüş birer metaa döndüler.

Onuncu makame de yukarıdaki iki makame gibi kurmaca bir mahkeme sürecini betimlemektedir. Bu makamede, vatan hasreti ile ilişkilendirilebilecek bir anlatıma yer verilmemekte, yalnızca olay kahramanının Suruçlu Zeyd olduğuna kısaca değinilmektedir.⁵² Onuncu makame gibi, vatan hasretine ilişkin herhangi bir anlatıma yer verilmeyen diğer makameler sırasıyla şunlardır: 11, 18, 19, 21, 22, 23, 26, 29, 32, 35, 37, 41, 43, 45. Burada belirtilen on beş makamede vatan hasreti dışında genel olarak Hariri'nin ele almış olduğu konular olan ihsanda bulunma, cimrilikten kaçınma, iyilik üzere olma, yaşlılara saygı gibi konulardaki ibret ve öğüt verici *Makamat*'in geneline hâkim türdeki anlatımlara yer verilmektedir. Bu makamelerde genel itibarıyla, Zeyd'in Suruçlu olduğu çeşitli vesilelerle zikredilmekte fakat vatanına ilişkin olarak herhangi bir hasret/özlem ifadesine yer verilmemektedir.

On ikinci makamede Zeyd, gurbet ve seyahat başta olmak üzere, onlarca farklı türden insanlık hâline ilişkin olarak Allah'a dua ve yakarıшта bulunmaktadır. Zeyd, vatan hasretine yalnızca makamenin sonlarında ve dolaylı bir yoldan değinmektedir. Zeyd; feleğin, kemiklerini kırdığını, süründürdüğünü ve muhtaç bıraktığını, çocuklarının bir deri bir kemik kaldığını, kalabalık ailesinin yoksul kaldığını ifade etmektedir.⁵³ On üçüncü makamede kılık değiştiren Zeyd, memleketinden koparıma sürecinde varlıktan yokluğa

⁴⁸ Hariri, *Makamat*, 63-65.

⁴⁹ Hariri, *Makamat*, 66.

⁵⁰ Hariri, *Makamat*, 69.

⁵¹ Hariri, *Makamat*, 70.

⁵² Hariri, *Makamat*, 76.

⁵³ Hariri, *Makamat*, 88.

düştüğü o bilinen hikâyesini, biraz farklılaştırarak yinelemekte fakat Suruç beldesine özel bir vurgu yapmamaktadır.⁵⁴

On dördüncü makamede Zeyd, yurdundan uzak düştüğünü, parasız kaldığını, bütün çare yollarının kapandığını, şaşkına döndüğünü ve memleketine dönebilmesinin önündeki engelleri sıralamaktadır.⁵⁵ Bu zorluklar da kuvvetle muhtemeldir ki memleket hasretini körüklemektedir. Makame şu ifadelerle sonlanmaktadır:⁵⁶

“Benim vatanım Suruç'tur; fakat oraya nasıl gidilebilir? Şimdi oraya düşmanlar yerleşti, orasını berbat ettiler. Günahlarımın affı için geldiğim şu Kâbe'ye yemin ederim ki, Suruç'tan ayrıldıktan sonra gözüme hiçbir şey güzel görünmedi!”

Sonra gözleri yaşla doldu, onların akacağını anlayınca akıtmaktan çekindi ise de mani olamadı; güzel şiiirini kesti ve kısaca veda ederek ayrıldı.

On beşinci makamede yalnızca Hemmam'ın gurbete ilişkin kısa değerlendirmeleri⁵⁷ dışında vatan hasreti üzerinde durulmamaktadır. On altıncı makamede Zeyd, kendisinin ve çocuklarının açlığını giderecek çareler aramaktadır.⁵⁸ On yedinci makamenin girişinde Hemmam, gurbette oluşuna vurgu yapmakta,⁵⁹ en son cümlelerinde ise Zeyd şu şiiiri okumaktadır:⁶⁰ “Zaman beni yıldırım için kılıcını sıyırdı ve biletti. Beni hakir düşürmek için bana uykuyu haram etti, bana gözyaşları döktürdü. Beni doğuda batıda dolaştırdı. Benim için her gün başka bir yerde akşamlamak nasip olmuştur. Ve böyle benim gibi olanların da gıdası, gurbet acısıdır.”

Yirminci makamede Hemmam, şunları ifade etmektedir:⁶¹ “Konuşmalarında kavga gürlütü etmeyen, düşmanlık ve münafıklığın ne olduğunu bilmeyen birtakım uygun arkadaşlarla Meyafarikin'e gidiyordum. Araklarında vatanından ayrılmamış, yuvasından ve arkadaşlarından uzak düşmemiş bir insan gibi idim.” Bu sözleriyle Hemmam, bir insanın yanında iyi ve güvenilebilir dostları olursa, onların sayesinde vatan hasretini çok daha az hissedeceğini, arkadaşlarıyla avunabileceğini vurgulamaktadır.

Yirmi dördüncü makamenin yalnızca son iki cümlesinde Hemmam, Zeyd'den övgüyle bahsetmekte, onu Suruç'un yıldızı ve burçları dolaşan bir edebiyat ayı olarak nitelendirmektedir. Yirmi beşinci makamedeki uzun hitabetinde Zeyd, özetle memleketindeki iyi yaşantısı sonrasında düştüğü müşkül durumları anlatmakta, insanlara ne oldum değil ne olacağım diye düşünceleri gerektiğini öğütlemektedir.⁶² Yirmi yedinci makamede Zeyd, mücbir nedenlerle memleketinden ayrılmasından sonraki süreçlerde kabullenmek durumunda kaldığı zorlukları farklı örneklerle yinelemektedir.⁶³

Yirmi sekizinci makamede Zeyd, ilginç bir biçimde tersten okuma yapmakta ve memleketinden koparılması durumuna karşı kayıtsız bir tavır takınıyormuş gibi

⁵⁴ Hariri, *Makamat*, 90.

⁵⁵ Hariri, *Makamat*, 95.

⁵⁶ Hariri, *Makamat*, 97.

⁵⁷ Hariri, *Makamat*, 103.

⁵⁸ Hariri, *Makamat*, 105-109.

⁵⁹ Hariri, *Makamat*, 111.

⁶⁰ Hariri, *Makamat*, 114-115.

⁶¹ Hariri, *Makamat*, 128.

⁶² Hariri, *Makamat*, 155-156.

⁶³ Hariri, *Makamat*, 167.

görünmektedir. Yapay iyimserliğe sığınan sözleri sıralayarak, aslında önemseydiği bir şeyi önemsemiyor gibi bir görüntü sergilemeye çalışmaktadır.⁶⁴ Bu durum, modern psikolojide “karşıt/ters tepki oluşturma” ve “mantığa bürüme” gibi psikolojik savunma mekanizmaları ile açıklanmaktadır.

Otuzuncu makamenin son kısımlarında Zeyd, üzüntülü üzüntülü birkaç defa içini çekmekte ve yağmur gibi yaşlar dökmeye başlamaktadır. Gözyaşları dinince, memleketi Suruç ile ilgili okuduğu şiir ise bu makaleye alıntılanamayacak ölçüde uzun ve aynı zamanda dokunaklı ifadeler içermektedir.⁶⁵ Otuz birinci makamenin son cümlelerinde, Hemmam’ın gurbet hayatında karşılaştığı üzüntü ve yürek darlıklarına kısa bir biçimde değinilmektedir. Otuz üçüncü makamede; vatandan uzak kalma sürecindeki katlanılan acılar, yoksulluk, kahredici musibetler, felaketler, kaybedilen şeref ve mevkilere değinilmektedir.⁶⁶ Otuz dördüncü makamde ise Zeyd; maişet darlığı, aç ve çıplak kalma, başın darda kalması, elden kaçırılan nimet ve saadet, insanı kepaze eden mevkilere düşme konularını vurgulamaktadır.⁶⁷

Otuz altıncı makamede Zeyd’e nerede oturduğu sorulmakta ve adeta içindeki ateşe/yangına körükle gidilmektedir. Sorulan bu soru üzerine Zeyd, evladını kaybeden bir annenin iç çekişi gibi içini çekmekte ve Suruç’u anlatan dokunaklı sözlerini sıralamaktadır.⁶⁸ Otuz sekizinci makamede ise “Felek, sevdiğin yahut sevmediğin bir hâli devam ettirmekte pek nekestir” sözüyle, geçmiş dönem memleket yaşantılarına duyulan özlem ima edilmektedir.⁶⁹

Otuz dokuzuncu makamede Zeyd, şunları söylemektedir:⁷⁰ “Zulüm ve hakaret gördüğün bir vatana düşkünlük gösterme!... Haysiyetini kıracak bir yârde sakın durayım deme!” bu sözleriyle Zeyd, bir bakıma neden bu denli çok memleket gezmek zorunda kaldığını da dolaylı bir yolla dile getirmektedir. Kırkıncı makamede Zeyd, evlenmesinin başlıca sebeplerinden biri olarak, gurbette kendisine arkadaş olacak birini araması şeklinde ifade etmektedir. Fakat bu evliliğin, yoksulluktan kaynaklanan acı ve ıstırapı gideremediği sonucuna ulaşmaktadır.⁷¹ Kırk ikinci makame, Hemmam’ın “Ayrılık ve hadiselerin gelişi beni oradan oraya atmış, her şehrin çocuğu, her yerin garibi yapmıştı” sözleriyle başlamakta,⁷² Zeyd’in Suruç özlemine dokunaklı bir biçimde dile getirdiği uzun anlatımıyla sonlanmaktadır.⁷³ Kırk dördüncü makamede Zeyd yine Suruç’a kavuşma dileğini dile getirmekte, fakat bunun, içinde bulunduğu şartlarda mümkün olamayacağını da kabul etmektedir.

Kırk altıncı makamede Hemmam, mesut günler geçip de felaketler baş gösterince, ağlayarak Humus’tan, bir süre yanında kaldığı Zeyd’den ayrılmak zorunda kaldığını belirterek,⁷⁴ aslında gurbet içinde bir gurbet yaşadığını ifade etmektedir. Çevresel şartların

⁶⁴ Hariri, *Makamat*, 175-176.

⁶⁵ Hariri, *Makamat*, 190-191.

⁶⁶ Hariri, *Makamat*, 216.

⁶⁷ Hariri, *Makamat*, 221-227.

⁶⁸ Hariri, *Makamat*, 238.

⁶⁹ Hariri, *Makamat*, 248.

⁷⁰ Hariri, *Makamat*, 256.

⁷¹ Hariri, *Makamat*, 257-261.

⁷² Hariri, *Makamat*, 269.

⁷³ Hariri, *Makamat*, 274-275.

⁷⁴ Hariri, *Makamat*, 313.

olumsuz ve çekilmez bir hâl almasıyla birlikte ikamet edilen yerden bu türden bir ayrılma zorunluluğu, vatan hasretini katmerleştiren bir durum olarak ifade edilmektedir. Kırk yedinci makamede Zeyd, “gurbete düşen bir zengin hor hakir olursa, yiyecek bir lokması bulunmayan garibin hâli nasıl olur? Yalnız şu var ki, şerefli bir insanın, acıklı bir duruma düşmesi, ona bir nakisa (eksiklik) vermez!”⁷⁵ sözleriyle, *Makamat* genelindeki anlatımlarını farklı bir biçimde tekrarlamaktadır.

Kırk dokuzuncu makamedeki “Bir memleket sana cefa verir yahut yüreğini daraltırsa oradan alakanı hemen kes, deveni başka yere sür”⁷⁶ sözleriyle başlayıp, aynı minval üzere devam eden söylemlerinde Zeyd, bir bakıma otuz dokuzuncu makamedeki görüşlerini yinelemektedir. Nihayet ellinci makamede Rumların Suruç’u terk etmelerinin ardından Zeyd memleketine dönmekte, üstüne bir aba giyerek camide saflara imam olmakta, Suruç’ta zahitlikle tanınmaktadır. Tövbe ve ibadete yönelen *Makamat* sahibi Zeyd’in artık keramet sahibi biri olduğu kanaati oluşmaya başlamaktadır.⁷⁷

Bu makalede, *Makamat*’ın geneline hâkim bir mesele olan vatan hasreti üzerinde durulmuştur. Odaklanılan bu konu, yazım hacmi kısıtlarından dolayı, ancak belirli ölçülerdeki doğrudan aktarımları ve onların açıklanmasını içermektedir. Makalenin yazım hacmi sınırlılıkları, aynı zamanda, vatan hasreti konusunun defaten vurgulandığı anlatıların, belirli bir noktadan sonraki mükerrer aktarımlarının da önüne geçmektedir. Zira makale, söylemek istediğini yeterince dile getirmekte, veri doygunluğuna ulaşmakta, bundan fazlasına ise gereksinim kalmamaktadır.

Sonuç

Yazılı eserler, hiçbir zaman için yalnızca kendi nesnesi olan sözcüklerden ibaret bir yığını ifade etmemektedir. Aksine okunma ve anlaşılma bekleyen birer davet niteliği taşımaktadır. Bu makalede de Hariri’nin *Makamat*’ındaki çağrıya icabet edilerek, vatan hasreti konusuna odaklanılmıştır. Her bireyin, edebi eserlerden alabileceği pek çok hisse olduğu anlayışından yola çıkılan bu makalede, edebi anlatıların açık ya da örtülü bir biçimde aktardığı anlamlar belirlenerek izah edilmeye çalışılmıştır.

Makale kapsamında gerçekleştirilen yazın taraması ve metin incelemesinde, Hariri tarafından yapılandırılan düzyazı biçimli ve vezinli anlatılardaki anlam içerikleri, günümüz dünyasının teorik izahları ve yaşam pratikleriyle ilişkili bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu sayede anlatı unsurlarının, salt edebi içeriklerden ibaret olmayıp, belirli bir bakış açısıyla yaklaşıldığında insan yaşamında karşılaşılan olguların açıklanmasına anlamlı katkılar da sunduğu anlaşılabilmektedir.

Makalede öne sürülen araştırma sorularına aşağıdaki yanıtlar oluşturulmuştur.

Araştırma Sorusu 1: *Makamat*’ta üzerinde durulan konuların günümüz yaşamındaki gerçeklikler ile örtüştüğü yönler bulunmakta mıdır?

Yazıya dökülen her türlü anlatı unsuru, kendi kapsamı dâhilîdeki bir gerçekliğe ışık tutabilmektedir. İster gerçek bir olaya dayandırılınsın, isterse hayal mahsulü olsun bütün anlatı unsurları, kendine özgü açıklayıcı yönler barındırmaktadır. Dolayısıyla, edebi eserler özelinde ifade etmek gerekirse Hariri’nin makamelerinde başvurulan anlatıların, bu

⁷⁵ Hariri, *Makamat*, 315.

⁷⁶ Hariri, *Makamat*, 331.

⁷⁷ Hariri, *Makamat*, 338-339.

çalışmanın konusu olan vatan hasretini oldukça çarpıcı bir biçimde ortaya koyabildiğini özellikle vurgulamak gerekmektedir. İnsana yönelik olarak girilen her türlü edebi ifade biçiminin, teorik zeminde de belirli karşılıkları bulunmaktadır. Önemli olan, söz konusu eşleşmeleri yapabilmek ve bilimin “yan yana koyma ve ilişki kurma” fonksiyonuna işlerlik kazandırabilmektir. Dolayısıyla teorik çerçevenin, Hariri’nin edebi anlatımları ile örtüşüyor olması, söz konusu “yan yana koyma ve ilişki kurma” bu makalenin yazılış amacına katkıda bulunmaktadır.

Zihin çabasıyla yapılandırılan edebi eserler, eseri kaleme alan kişinin anlatım, düşünce ve yaşadığı dönem ile sınırlı kalmayı gerektirmektedir. Bu nedenle Hariri’nin, vatan hasretini kendi yaşamında deneyimlemiş olup olmamasından bağımsız olarak, *Makamat*’taki kurguya dayalı anlatılarda ortaya koyduğu hususların ele alınması icap etmektedir. Hariri’nin yaşadığı dönemdeki vatan/yurt anlayışı ile günümüz dünyasındaki anlayış arasında elbette ki farklılıklar bulunmaktadır. Hariri’nin dönemini, bugünün bakış açısıyla ele almak tarih yanılıgısına (anakronizm) düşme riskini taşımaktadır. Bu nedenle de söz konusu riskten mümkün olduğu ölçüde kaçınmak gerekmektedir. Bilimsel çalışmaların teorik çerçevesi ise bu riski belirli bir yöne (konuyla ilgili oluşmuş güncel literatüre) tevcih edebilme olanağını sağlamaktadır. Dolayısıyla, günümüzün ilgili literatürünü verili (given) kabul ederek (açıklama, yorum ve değerlendirmelere dayanak teşkil ettiğini varsayarak) inceleme ya da araştırma yürütme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu makale de böyle bir gereklilik kapsamında kaleme alınmış bulunmaktadır.

Netice itibarıyla, bu makale ya da benzer türden çalışmaların, yaşamda karşılaşılan olumlu-olumsuz tüm olguları anlamlı bir biçimde açıklayabilecek nitelikler ortaya koyabileceği görülmektedir. Örneğin Hariri’nin makamelerinin her bir ayrı bir beldede geçmekte, makamelerdeki anlatım karakterlerinin bu beldelede bulunmalarına neden teşkil eden çeşitli güdüler ön plana çıkmaktadır. Söz konusu güdülerin, günümüz literatüründe çokça tartışılmakta olan “seyahat motivasyonları” kapsamında tartışılabilmesi olanaklı görünmektedir.

Araştırma Sorusu 2: *Makamat*’taki anlatılar, günümüzün göç ve gurbet gibi olgularına öncülük eden hususlar ortaya koymakta mıdır?

Metne dayalı anlamları ortaya çıkarma çabasına uygun olarak bu araştırma sorusunun “değerlendirme” ekseninde açıklanabileceği yargısı daha da güçlenmektedir. Zira herhangi bir olgunun “değerlendirme” süzgecinden geçirilmesi, yorumlamaya dayalı anlatımlara başvuru hermenötik bir çabayı gerekli kılmaktadır. Hermenötik bir yaklaşıma yönelmeyi teşvik eden *Makamat*’taki anlatımlarında Hariri, her bir makamede iyilik yapma ve kötülükten sakınma öğüsünde bulunmaktadır. Söz konusu iki temel öğüsün yanı sıra, bu makalede, başlıca anlam ve imalar arasında yer alan vatan hasreti vurgusu sistematik bir biçimde gün yüzüne çıkarılma çabasında bulunulmuştur. İşte böylesi bir çaba doğrultusunda yürütülen anlatı incelemesi sayesinde, edebi saiklerle kaleme alınmış olan makamelerin metodik ve anlamlı bir biçimde yorumlanmasına çalışılmıştır.

Bu çalışmada, makalenin teorik yönü ile yoruma dayalı yönü arasında makul bir denge gözetilmeye gayret edilmiştir. Bunun yanı sıra, makale çalışmasının yürütüldüğü alanda daha derin çalışmaların yapılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Zira mikroanalitik çalışmalar, bakir toprakların ancak ve ancak yüzeyinde gezinebilmeye olanak tanımakta,

bu nedenle de daha ileri düzeydeki ve derinlikteki çalışmalara olan ihtiyaç devam etmektedir.

Kaynakça

- Altan, Ebru. "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar". *Bellekten*. (65)243, (2001): 571-582.
- Avşar, Muhammed ve Türkmen, İsmet (2013). "Neşet Ertaş Türkülerinde Göç ve Gurbet Olguları". *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu*, 13-14 Mayıs 2013, Kırşehir, ss. 67-87.
- Beck, Richard vd. "Missing Home: Sociotropy and Autonomy and their Relationship to Psychological Distress and Homesickness in College Freshmen". *Anxiety, Stress, & Coping: An International Journal*. 16, (2003), 155-166. <http://dx.doi.org/10.1080/10615806.2003.10382970>.
- Biasi, Valeria vd. "Homesickness Experience, Distress and Sleep Quality of First-Year University Students Dealing with Academic Environment". *Journal of Education and Social Research*. 8, (2018), 9-17. doi: 10.2478/jesr-2018-0001.
- Bon, Gustave Le. *Nükte ve Mizahi Öyküler*. çev. Filiz Karaküçük, İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020.
- Brewin, Chris vd. "Demographic and Psychological Determinants of Homesickness and Confiding among Students". *British Journal of Psychology*. 80, (1989), 467-477. <http://dx.doi.org/10.1111/j.2044-8295.1989.tb02336.x>.
- Cicero. *Yükümlülükler Üzerine*. çev. C. Cengiz Çevik, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Çetiner, Oğuzhan - Asutay, Hikmet. "Yazında Sürgünlük: Şakir Bilgin'in "Sürgündeki Yabancı" Romanına Bakış". *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(1), (2018), 1-7.
- Derin, Görkem. "Travma ve Göç: Bir Gözden Geçirme". *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*. 5 (2), (2020), 46-55.
- Euripides. *İphigenia Tauris'te*. çev. Ari Çokona, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Fisher, Shirley vd. "Homesickness, Health, and Efficiency in First Year Students". *Journal of Environmental Psychology*. 5, (1985), 181-195.
- Flett, Gordon L. "Separation Anxiety, Perceived Controllability, and Homesickness". *Journal of Applied Social Psychology*. 39, (2009), 265-282. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1559-1816.2008.00438.x>.
- Giddens, Anthony ve Sutton Philip W. *Sosyolojide Temel Kavramlar*. çev. Ali Esgin, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2020.
- Goethe, Johann Wolfgang von. *İphigenia Tauris'te*. çev. Selahattin Batu, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., 2000.
- Gürman Şahin, Asuman. "Hamdi Gökalp Akalın'ın Şiirlerinde Gurbet". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(2), (2015), 155-172.
- Hariri. *Makamat*. çev. Sabri Sevsevil, İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2012.
- Harmancı, Meriç. "Gurbet Türkülerine Arketipsel Bir Yaklaşım". *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 8(4), (2013), 919-926.
- İbn Abdırabbih. *Nükte ve Mizahi Öyküler*. çev. Erkan Avşar, İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020.
- İshakoğlu, Ömer. "Arap Göç Edebiyatı Endülüs Grubu Şairlerinde Vatan Özlemi". *Şarkiyat Mecmuası*. 23, (2013), 55-64.
- Kaya, Doğan. *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- London, Jack. *Demir Ökçe Cilt II*. çev. Osman Çakmakçı, İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020b.
- Longo, Gregory - Kim-Spoon, Jungmeen. "Homesickness in College Students: The Role of Religion in Combating Depression". *Mental Health, Religion & Culture*. 16, (2013), 489-500. <http://dx.doi.org/10.1080/13674676.2012.696600>.
- Mercan, Sertelin Çare - Yıldız, Servet. "Eğitim Fakültesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Üniversiteye Uyum Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi". *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 16 (2), (2011), 135-154.

- Öztürk, Erdinç - Şar Vedat. "The Trauma-Self and its Resistances in Psychotherapy". *Journal of Psychology and Clinical Psychiatry*. 6(6), (2016), 1-7.
- Poyrazlı, Senel - Lopez, Marcos Domian. "An Exploratory Study of Perceived Discrimination and Homesickness: A Comparison of International Students and American Students". *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*. 141, (2007), 263-280.
- Recaizade Mahmud Ekrem. *Talim-i Edebiyat*. Sivas: Astiyan Yayıncılık, 2011.
- Sartre, Jean-Paul. *Edebiyat Nedir?*. çev. Bertan Onaran, İstanbul: Payel Yayınevi, 1995.
- Scopelliti, Massimiliano - Tiberio, Lorenzo. "Homesickness in University Students: The Role of Multiple Place Attachment". *Environment and Behavior*. 42, (2010), 335-350.
- Sevsevil, Sabri. "Önsöz", Hariri, (2012). *Makamat*. çev. Sabri Sevsevil, İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık içinde ss. 9-21, 2020.
- Sladek, Ondrej. *Teoriden Teoriye Prag Ekolü'nün Yapısalcı Poetikası ve Dönüşümü*. Çev. Bahar Dervişcemaloğlu, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020.
- Stroebe, Margaret vd. "Homesickness Among Students in Two Cultures: Antecedents and Consequences". *British Journal of Psychology*. 93, (2002), 147-168.
- Stroebe, Margaret vd. "Homesickness: A Systematic Review of the Scientific Literature". *Review of General Psychology*. 19 (2), (2015), 157-171.
- Sutherland, John. *Edebiyatın Kısa Tarihi*. Çev. Tufan Göbekçin, İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- Şimşek, Yaşar. "Kemalettin Kamu ve Gültekin Samanoğlu Şiirine 'Gurbet Teması' Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Bakış". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 34, (2019), 323-339.
- Thurber, Christopher A. - Walton, Edward A. "Homesickness and Adjustment in University Students". *Journal of American Collage Health*. 60, (2012), 415-419.
- Turgenyev, İvan Sergeyeviç. *Duman*. çev. Ergin Altay, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.
- Uşaklıgil, Halit Ziya. *Hikaye Nedir?*. İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020.
- Ünal, Mehmet - Pektaş, Mehmet. "Fehîm-i Kadîm'in Şiirlerinde Gurbet". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 31, (2014), 99-109.
- Van Tilburg, Miranda A.L. vd. "Homesickness: A Review of the Literature". *Psychological Medicine*. 26, (1996), 899-912.
- Watt, Susan E., - Badger, Alison J. "Effects of Social Belonging on Homesickness: An Application of the Belongingness Hypothesis". *Personality and Social Psychology Bulletin*. 35, (2009), 516-530. <http://dx.doi.org/10.1177/0146167208329695>.
- Yalçinkaya, Şerife. "Klâsik Türk Edebiyatında Gurbet ve Nevres-i Kadîm'in Gurbeti". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*. 4(1), (2018), 322-343.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 2016.
- Yücel, Tahsin. *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları, 2020.